

“DİL SİSTEMİNDEKİ ESKİ TÜRKÇE UNSURLAR: REKONSTRÜKSİYON PROBLEMLERİ”

Erden Z. KACİBEKOV

Her şeyden önce biz Eski Türk dilini kavramalıyız. Farklı derinlikte bir kaç eski Türkçe kesit bilinmektedir. Eski Türkçe bir birim her zaman eski Türkçe herhangi bir şeyden daha eski olamaz. Biz herhangi bir canlı dilin bir ana form –ataların ölü dili– olduğu çok durum bilmekteyiz.

Durumun inanılmazlığı nispeten benzer durumlardaki kronolojik ilkelere haklı çıkarmaktadır.

Bu bağlamda *eski Türkçe* teriminin anlamının yeterince anlaşılır bir belirtmek istenmektedir.

Genel Türkçe ve *ara Türkçe* oluşumları biliyoruz. Burada onları yorumlamanın gerekli olmadığını düşünüyorum. Bütün dönemler birbirinden uzak olmasına rağmen *ön Türkçe*, *ana Türkçe*, *kadim Türkçe*, *orta Türkçe*, *eski Türkçe* terimlerini karıştırıyoruz. Bunlar kendi sıralamaları içinde farklı dönemlerden oluşan çeşitli çağlardır. Her çağ bir kaç aşamaya ayrılmaktadır.

Üstelik bu ayımlar kronolojide değil de dil sisteminin evrim olgularında temellenmektedir. Daha eski olan dönemin unsurları daha erken olan her dönemde mutlaka bulunmaktadır.

Bu plan içinde bu aktüel temalar karakteristik çizgileri arasında kesin ayırım olan– incelemenin çeşitlenen objeleridir.

“Herhangi belirgin bir dil içinde ana Türkçe unsurlar”, “herhangi bir dildeki ön Türkçe unsurlar”, “dildeki kadim Türkçe unsurlar”, “dildeki eski Türkçe unsurlar” vb.

Bu temalar uygun metod göz önüne alınarak özelliklerden çıkan herşeyle incelenmeklidir.

Benzer veya farklı formantların veya kelimelerin etimolojisi sırasında bilim adamları sık sık bu parametreleri karıştırmaktadırlar. Böylelikle ön ve

ana- Türkçe devri çoğu defa ayrılmamakta, sonuç olarak inceleme konusu ağırlaşmakta zorlaşmaktadır.

Burada aşağıdaki derecelendirmeyi izlemek gerekmektedir.

Ön Türkçe dönemi -bu ek potansiyelinin açık bir şekilde ifade ettiği yönleriyle bitişimlilik öncesi gramer dönemidir.

Bu terimin günümüzdeki anlamını bütünüyle karşılayabilmesi şüpheli olmasına rağmen bu türün belirgin tipi emsalsiz grameriyle Sümer dilidir.

Bu dönemin farklı bir yankısı kalıntılar (ve kalıntı olmayanlar "fiil-isim" "isim-fiil" modeline göre kelime yapımı) yapı köklerindeki sinkretizmdir (aynı zamanda sinkretizm Sümer dilinin karakteristik çizgisidir).

Ön Türkçe dönemini Altay dönemiyle karıştırmamak gerekir.

Ana Türk dili- başlıca ek tipi çizgileri bünyesinde toplayan bu dönem Türk dillerinin atasıdır. Bu dönemde de sinkretizmi içine alan ek oluşumlar serisinin ifadesinde sert bitişimliliğiyle karakterize edilmektedir. Ana Türk dili çok tiplidir.

Kadim Türk dili- iletişim ihtiyaçlarından dolayı kural gereği standartlaşmış, edebilemiş bir dildir.

Eski Türk dili - genel ve ara Türkçenin yayılmasının bir kaç tipine sahiptir.

Kuşkusuz bu dönemler sınırlı alanlar içinde birbirlerinin üzerine kurulmuş olabilirler. Şimdi burada herhangi bir belirli alan üzerinde konuşmanın erken olmasına karşılık *Türkler* Orta Asya, Volga, Güney Sibiry ve Kafkasya bölgelerine sahip olmuşlardır. Eski Türkçe anıtlar da Orhon-Yenisey, Talas, Doğu Türkistan, Peçenek, Tuna, Volga-Don, Sekler, Kafkasya, Macaristan olarak adlandırılan ve diğer pek çok tiplere veya bölgelere sahiptirler.

Yazıtların çoğunun yazılma tarihi bilinmektedir. Fakat onların yazılma tarihleri runiğin ortaya çıkma (veya genel anlamıyla oluşma) zamanıyla özdeşleştirilememektedir. Sıze de iyi bilinen dilin rötuşlanmasını, formlarının normalleşmesini ve diğer pek çok şeyin işaretleri başarıyla kadim Türk dili tarihinin birinci bine ait olmadığını göstermektedirler.

Türkologların (doğal olarak) Fin-Ugor tarihinde veya Çuvaş fonetiği tarihinde olduğu gibi) fonolojik karşılıkları olan belirgin değişimleri ve karşılıkları tarihi sıraya koymaları gerekmektedir.

(Kısmen şartlı da olsa!) morfolojik oluşumlar, sentaks modeller, semantik kelime tipi karakterler de tarihi sıraya konulabilir.

Bir de bu durumda temel ölçüt bütünüyle kronoloji olmamaktadır. Böylece mesala bazı örnekler eski Türkçe anıtların dilinde V, KV, KVKV tipindeki açık bileşik kökler, bize göre, günümüz Türk dillerinde daha eski fenomenlerin kanıtlanması için tarihi gerçeklikte (kronolojik olarak) eski olgulardan yararlanan açık bir resimleme kendi örneği tarafından tam olarak temsil edilmektedir.

Bize göre ters olan bir düşünce hemen hemen resmidir. Bu düşünceye A.N. Kononov, E.V. Sevortyan, A.M. Şçerbak, kısmen İ. V. Kormuşin (biraz daha farklı bir yorumla), A.T. Kaydarov, B.M. Yunausaliyev vb. katılmışlardır ve katılmaktadırlar. Cumhuriyetlerden ve yurt dışından onlarca araştırmacı onların zinden gitmiştir.

Oysa bu bakış açısına karşı çıkmanın faydalı olacağı sanıyoruz.

Yapıların tek bileşenli köklerini gramere uydurma denemeleri, yani onların indegrentini kaydetme, ek benzeri karakterlere bütünlüyle sahip olduklarını söylemek zor olmasına rağmen hepsi de sert bitişimli çerçeve içinde yapılmaktadır.

Bu olguların hemen hemen hepsi fonolojik veya gramer karakteri değil, morfolojik veya fonosemantik bir karakter taşırlar. Bundan dolayı birinciler ve ikinciler arasında daha ara bir morfolojik bir şeyin olmadığı belirtilmelidir. Bu özel bölüm değişmez statülüdür. Tarihi olmasına rağmen sonuçta fonoloji bu şekilde artık kesilmiştir, fakat daha morfolojik (gramer) düzeye ulaşamamıştır.

Pek çok dilbilimcimizin genel metot yanlış belirgin bir analizle ilgilenirken bu olguyu tanımak zorunda oluşlarıdır, biz sık sık bütün sistemin iskeletini göstermeden bazı formların etimolojisini yapmaktayız.

Böylelikle bilinen bütün gramer uygunlukları veya kökün son, içses ve son ses bölümlerinin karşılıklı ilişkileri hiç bir şekile kontrol için sisteme girmemektedirler, çünkü pratik olarak örneklerin kesin (daha doğrusu, sınırlı) niteliği için uygulanabilirlerdir. Krş. *-y, -k* : *toy-* / *tok*, *yoy-* / *yok* vb. örnekleri. *-y* fiil yapıcı formantdır, *-k* ise isim yapıcı formanttır. Fakat bu sadece bir bakış açıdır, çünkü olguların geniş sırasında kurala uygunluk temellenmelidir. R/Z vb.'de bilinmektedir. Genel olarak bilinen KEZ- / KEÇ- / KAÇ- / KIR- / KET- vb. tipleri de birimdirler, yani sistemli değildirler, çünkü burada gramatik olarak *-z-*, *-ç-*, *-r-*, *-t-* vb. değişmez semantiği yoktur.

Bununla birlikte benzer bölümlerin paratipi de karşılaştırmalı dilbilim ortamında moda olmuştur.

Bazı olgular açıkça fono-semantik süreçleri, daha doğrusu gramer öncesi süreci içine açıkça yerleşirler. Onları özellikle gramer düzeyinde yorumlama denemeleri başarısızlığa mahkum olmuştur. Krş. SAL- ve SAT-, KET- ve KET-, AL- ve AT- tipi bilinen örneklerdeki -l- ve -t- arasındaki “merkez hız” ve “merkez kaç” dağılım semantiği.

Başka bir deyişle kelimenin damgalı unsurları fonosemantik olarak değiştirilmesi de belirli durumlarda bir değişmezliğe yaklaşım bu Türkçe döneminin var olan farklı tipolojili oluşumlarıyla temsil edilmektedir.

V, KV, KVKV vb. tipteki ön Türkçe kökü için de rekonstrüksiyonun bütünüyle mümkün olduğunu kabul etmekteyiz.

Ana Türkçede dilin genel yapısı bazı istisnaları ihtiva ederek, az da olsa, Türkçeden ayrılmaktadır.

Ön Türkçe'nin rekonstrüksiyonu için analiz metodlarının uygulanması gerekmektedir: Ara ana dillerin bağlanma düzeyinde onaylamalı iç ve kısmen dış rekonstrüksiyon.